

УДК УДК 37.013.2:929]:[378.001.8](045)
DOI

**ПЕДАГОГІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ЯК МІЖДИСЦИПЛІНАРНЕ НАУКОВЕ
ЗНАННЯ, ФЕНОМЕН ОСВІТИ, КУЛЬТУРИ, НАУКИ**

Коляда Наталія, докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0001-7743-7831

E-mail: Koliada_n@ukr.net

У статті презентовано результати дослідження Науково-дослідного центру педагогічного краєзнавства подвійного підпорядкування НАПН України та МОН України з метою узагальнення перспектив розвитку педагогічного краєзнавства як міждисциплінарного наукового знання та багатовимірного феномену освіти, культури, науки.

Перспективи подальших наукових досліджень полягають у підсиленні міждисциплінарного вивчення проблем педагогічного краєзнавства (зокрема, засобами студентської дослідно-пошукової роботи) задля збагачення та розширення сучасного наукового знання про регіонально-краєзнавчий аспект розвитку освіти і педагогічної думки в Україні.

Ключові слова: педагогічне краєзнавство, міждисциплінарне наукове знання, освітньо-культурний феномен, Черкащина, дослідження, національно-патріотичне виховання, студентська молодь.

**PEDAGOGICAL LOCAL STUDIES AS AN INTERDISCIPLINARY
SCIENTIFIC KNOWLEDGE, A PHENOMENON OF EDUCATION, CULTURE,
AND SCIENCE**

Koliada Nataliia, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of Social Pedagogy and Social Work Department, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0001-7743-7831

E-mail: Koliada_n@ukr.net

The article presents the results of a study by the Research Center for Pedagogical Local History of the National Academy of Sciences of Ukraine and the Ministry of Education and Science of Ukraine with the aim of generalizing the prospects for the development of pedagogical local history as interdisciplinary scientific knowledge and a multidimensional phenomenon of education, culture, and science.

Among the modern trends in the development of Ukrainian education and pedagogy is the updating of regional studies, which is manifested in the appeal of scientists to various aspects of pedagogical local history, microhistory, etc. The regional approach is based on highlighting the patterns of development of national education and pedagogical thought on little-known, unique regional materials.

One of the aspects of such a regional approach is the subject of research on pedagogical local history – interdisciplinary knowledge about the peculiarities of the development of education, science, pedagogical thought, and culture of the region, the study, preservation, and creative use of regional pedagogical experience in the theory and practice of modern educational institutions, scientific institutions, and institutions of the social sphere.

The issues of the history of culture, education, pedagogical biography, and the development of pedagogical thought are conceptually relevant and in demand in the socio-cultural, scientific-

methodological, and practical dimensions. Therefore, pedagogical local history as an interdisciplinary scientific knowledge and a multidimensional phenomenon of education, culture, and science has a powerful potential for the development of fundamental and applied research on the problem of forming national identity, the development of education, science, pedagogical thought, and the culture of the region.

The prospects for further scientific research are to strengthen the interdisciplinary study of the problems of pedagogical local history (in particular, by means of student research and search work) in order to enrich and expand modern scientific knowledge about the regional and local history aspect of the development of education and pedagogical thought in Ukraine.

Key words: *pedagogical local history, interdisciplinary scientific knowledge, educational and cultural phenomenon, Cherkasy region, research, national and patriotic education, student youth.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Питання історії культури, освіти, педагогічної біографіки, розвитку педагогічної думки є концептуально актуальними та затребуваними в соціокультурному, науково-методологічному та практичному вимірі. Тому, педагогічне краєзнавство як міждисциплінарне наукове знання та багатовимірний феномен освіти, культури, науки має потужний потенціал у справі розвитку фундаментальних і прикладних досліджень з проблеми формування національної ідентичності, розвитку освіти, науки, педагогічної думки, культури краю.

Основні наукові результати колективу дослідників Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, які дали змогу досягти впливу:

- визначено теоретико-методологічні основи педагогічного краєзнавства як міждисциплінарного наукового та соціокультурного феномену, як міждисциплінарного знання про особливості розвитку освіти, науки, педагогічної думки, культури краю, вивчення, збереження та творчого використання регіонального педагогічного досвіду в теорії та практиці сучасних закладів освіти, наукових установ, закладів соціальної сфери;
- обґрунтовано регіональний підхід, що ґрунтується на висвітленні закономірностей розвитку національної освіти та педагогічної думки Черкаського краю на маловідомих, унікальних регіональних матеріалах;
- узагальнено та систематизовано теоретико-методологічні підходи до педагогічної біографіки як важливого складника національної скарбниці пам'яті України, що забезпечує розвиток історії освіти, зокрема й педагогічного біографічного знання; популяризація творчої спадщини відомих педагогів, освітян минулого і сучасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку освіти, педагогічної думки, педагогічного краєзнавства презентовані у різноаспектних міждисциплінарних дослідженнях, що свідчить про зацікавленість науковців, теоретиків і практиків до означеної проблеми (О. В. Сухомлинська, О. Б. Петренко, Г. П. Пустовіт, Л. Д. Березівська, Н. П. Дічек, Н. С. Побірченко, О. П. Міхно, О. О. Кравченко, В. Л. Федяєва та ін.). Однак, недостатньо розкритим залишається питання особливостей та перспектив розвитку педагогічного краєзнавства як міждисциплінарного наукового знання та багатовимірного феномену освіти, культури, науки.

Мета статті – презентувати результати дослідження Науково-дослідного центру педагогічного краєзнавства подвійного підпорядкування НАПН України та МОН України з метою узагальнення перспектив розвитку педагогічного краєзнавства як міждисциплінарного наукового знання та багатовимірного феномену освіти, культури, науки.

Виклад основного матеріалу. З-поміж сучасних тенденцій розвитку української освіти, педагогіки – актуалізація регіональних досліджень, що виявляється у зверненні науковців до різних аспектів педагогічного краєзнавства, мікроісторії тощо. Регіональний

підхід ґрунтується на висвітленні закономірностей розвитку національної освіти та педагогічної думки на маловідомих, унікальних регіональних матеріалах.

Один із аспектів такого регіонального підходу є предметом досліджень педагогічного краєзнавства – міждисциплінарного знання про особливості розвитку освіти, науки, педагогічної думки, культури краю, вивчення, збереження та творчого використання регіонального педагогічного досвіду в теорії та практиці сучасних закладів освіти, наукових установ, закладів соціальної сфери.

В умовах сучасних соціальних змін, суспільної потреби щодо кристалізації національної ідентичності як основи української державності важливу роль у підготовці майбутніх фахівців – громадян України – відіграє історико-культурний підхід.

Вивчення наукових проблем педагогічного краєзнавства, освіти і педагогіки в контексті історії та сучасності – предмет досліджень наукових шкіл («Актуальні проблеми соціального виховання в теорії та історії педагогіки» (<http://surl.li/ugcdbm>), «Актуальні проблеми освіти і виховання: історія, сучасність, перспективи» (<http://surl.li/lbdzyo>) та Науково-дослідної лабораторії «Педагогічне краєзнавство Черкащини» (<http://surl.li/zblkfc>), що діють в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

Розвиток фундаментальних і прикладних досліджень з проблем педагогічного краєзнавства – основна мета діяльності Науково-дослідного центру педагогічного краєзнавства подвійного підпорядкування НАПН України та МОН України (<http://surl.li/qfwmjrp>).

Дослідження проблеми педагогічного краєзнавства як міждисциплінарного наукового знання та феномену освіти, культури, науки здійснюється колективом дослідників з урахуванням таких підходів:

- залучення здобувачів освіти як активного об'єкта і суб'єкта формування національної ідентичності шляхом проведення студентської науково-пошукової роботи;
- врахування принципу інтеграції освіти і науки через співпрацю партнерів – закладів освіти, наукових установ, закладів соціальної сфери, громадських організацій;
- забезпечення інклюзивного підходу до досліджень з метою створення умов для рівної участі, рівного доступу всіх членів суспільства до створеного продукту (друкованого, візуального) шляхом його адаптації для людей з інвалідністю, що сприятиме їхній соціальній інтеграції;
- впровадження інноваційних досліджень («усної історії», «громадської архівістики», «музейної педагогіки» серед наукової спільноти і студентської молоді);
- проведення наукових досліджень із проблем педагогічного краєзнавства відповідно до принципів відкритої науки та управління науковими даними: функціонування сайту Науково-дослідного центру педагогічного краєзнавства в УДПУ імені Павла Тичини, <https://bit.ly/3wGAB3y>; створення та постійне оновлення інформаційно-бібліографічного електронного ресурсу «Черкащина педагогічна», <http://surl.li/rdgcvs>;
- популяризація результатів досліджень через сучасні канали комунікації (промозаходи на офіційних ресурсах університету, ЗМІ; PR на соціальних сторінках партнерів, проєктів у соціальних мережах Instagram та Facebook; та ін.).

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини є центром освіти, науки і культури у Центральному регіоні України, де створена потужна наукова інфраструктура, яка спрямована на реалізацію місії університету: навчання – дослідження – громадське служіння.

Колектив дослідників проблеми педагогічного краєзнавства працює в осередку Науково-дослідного центру педагогічного краєзнавства (<http://surl.li/qfwmjrp>).

Основними завданнями його діяльності є співпраця з науковими установами, закладами вищої освіти, дослідження, апробація і впровадження у практику теоретико-методологічних засад педагогічно-краєзнавчої діяльності. Основні тематичні напрями діяльності: проблеми педагогічного краєзнавства: структура, функції, принципи та джерела; теоретико-методологічні засади педагогічно-краєзнавчої діяльності; зміст, форми і методи навчання студентів засобами педагогічного краєзнавства; педагогічне краєзнавство як ефективний засіб професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах ЗВО; педагогічне краєзнавство як соціокультурний феномен: історія і сучасність.

В історії діяльності Центру за результатами наукових досліджень захищено більше як п'ятдесят дисертацій. Зокрема, упродовж 2019-2023 рр. – 5 дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук, 15 дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Одночасно з підготовкою дисертаційних робіт наукові дослідження з проблем педагогічного краєзнавства проводяться в контексті виконання наукової теми кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи «Актуальні проблеми історико-педагогічного знання» (державний реєстраційний номер № 0111U009198).

Важливою складовою досліджень наукового колективу є проєктна діяльність, а саме: інноваційний проєкт – Національно-патріотичний табір для студентської молоді «Дія» (<https://bit.ly/3kpSsGX>), науково-дослідницький проєкт «Жінки в історії соціальної роботи» (2019-2023), проєкт «Культурно-рекреаційнотуристична Черкащина: інклюзивно-соціальна 3D-карта» (2021 р., за підтримки Українського культурного фонду, <http://surl.li/ecxdju>), дослідницький проєкт «Освіта, шкільництво і педагогічна думка Черкащини» (з 2022 р., <http://surl.li/xdihzn>), та ін.

Глобалізація та інтеграція у світовий простір вимагає пошуку нових підходів, нових засобів співіснування, нових шляхів збереження своєї ідентичності, свого національного обличчя, своїх традицій в усіх сферах суспільного життя, а в освітній – особливо. Серед різних напрямів наукових досліджень утверджується регіональним підхід, що ґрунтується на висвітленні закономірностей розвитку національної освіти та педагогічної думки на маловідомих, унікальних регіональних матеріалах. Один із аспектів такого регіонального підходу є предметом досліджень педагогічного краєзнавства як міждисциплінарного наукового знання та багатовимірного феномену освіти, культури, науки.

Актуальність регіональної наукової проблематики підсилюється багатовимірністю та міждисциплінарністю педагогічного краєзнавства одночасно як педагогічного, історичного, соціального явища, що потребує ґрунтового вивчення задля репрезентативного його представлення в сучасному міждисциплінарному історико-культурному дискурсі – освітньому, соціально-педагогічному, історико-педагогічному тощо.

Університет – осередок організації та проведення міжнародних і всеукраїнських наукових заходів (конференцій, семінарів, фестивалів та ін.) краєзнавчої проблематики: фестивалі «Інсценізація казок В. О. Сухомлинського», науково-практичні конференції «Пантелеймон Куліш – життя, віддане просвітництву (до 200-річчя від дня народження)», Всеукраїнська науково-практична конференція «Педагогічне краєзнавство крізь призму історико-культурних явищ та процесів в Україні» (21 листопада 2023 р.), та ін.

Науково-дослідний центр педагогічного краєзнавства – осередок інтеграції освіти і науки як необхідної умови інноваційного розвитку будь-якої країни, суспільства. В умовах інтеграції освіти і науки в умовах вищої школи з кожним роком розширюються горизонти співпраці колективу науковців-дослідників проблем педагогічного краєзнавства з

установами України і зарубіжжя шляхом проведення наукових заходів, підготовки наукових видань, участі у науково-методологічних заходах з історії освіти тощо.

З-поміж інших – відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України, відділ історії педагогіки Інституту педагогіки НАПН України, – Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, Фондація «Добра воля» (Польща) та ін. Зокрема, завдяки співпраці із Фондацією «Добра воля» (Польща) відбулося дослідження методу «усної історії» та «громадської архівістики» серед наукової спільноти і студентської молоді в Україні (Літній інститут з досліджень на основі інтерв'ю та усної історії «Свідчення війни в Україні» на базі Інституту соціології Ягеллонського університету (Краків, Польща, 16-19 липня 2022 р.); навчальний візит за темою «Розвиток громадської архівістики в Україні» у м. Варшава, 28 листопада – 3 грудня 2022 р.).

Результати наукових досліджень колективу науковців упродовж 2019-2023 рр. опубліковано на сторінках фахових видань університету: «Історико-педагогічний альманах» (<http://ipa.udpu.edu.ua/>) – єдиний в Україні журнал з питань історії освіти, педагогіки; «Соціальна робота та соціальна освіта» (srso@udpu.edu.ua) – рубрика «Історія освіти, педагогіки».

З метою популяризації наукових розробок, практичного досвіду у 2018 р. засновано науковий журнал «Соціальна робота та соціальна освіта» (srso@udpu.edu.ua). З 2020 р. журнал внесено до Переліку наукових фахових видань України категорії Б (наказ МОН України від 26.11.2020 № 1471), в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт.

З метою актуалізації регіональної наукової проблематики, вивчення маловідомих сторінок педагогічного краєзнавства науковці Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини у 2022 році започаткували новий дослідницький проєкт «Освіта, шкільництво і педагогічна думка Черкащини» (2022–2024, <http://surl.li/xdihzn>). В межах реалізації проєкту підготовлено колективну монографію «Педагогічне краєзнавство крізь призму історико-культурних явищ та процесів в Україні» (освіта, шкільництво і педагогічна думка: історія та сучасність; історико-культурний компонент підготовки здобувачів вищої освіти; педагогічне краєзнавство у персоналіях).

Наступний етап реалізації проєкту – презентація громадськості здобутків вітчизняної та зарубіжної педагогічної науки та освіти, консолідувавши біографічну та бібліографічну інформацію про педагогів, освітян, викладачів у вигляді інформаційно-бібліографічного електронного ресурсу «Черкащина педагогічна» та науково-популярного довідника-хрестоматії.

Інформаційно-бібліографічний електронний ресурс «Черкащина педагогічна» містить дослідницькі біографічно-хрестоматійні матеріали з розвитку історії освіти, педагогіки, зокрема педагогічного біографічного знання про творчу спадщину педагогів, освітян, громадських діячів минулого і сучасності.

Автори – науково-педагогічні працівники університету, дослідники проблем педагогічного краєзнавства (<http://surl.li/rdgcvs>). Проєкт – унікальна можливість збереження та постійного оновлення ресурсів педагогічного краєзнавства як важливого складника національної скарбниці регіону, що забезпечує розвиток історії освіти, зокрема й педагогічного біографічного знання; збереження унікальних першоджерел та маловідомих джерел (літературних, архівних, тощо) з метою формування національної ідентичності громадян України.

У 2025 р. узагальнений матеріал увійшов до колективної монографії «Черкащина педагогічна: історія та сучасність» (авторський колектив: І. Албул, Г. Бондаренко, С. Діхтяренко, В. Ісаченко, О. Кірдан, Н. Коляда, Т. Кочубей, О. Кравченко, Н. Левченко, О. Матрос, Л. Моргай, Ю. Підвальна, В. Полехіна, Л. Ткачук, Г. Шулдик).

Основні результати наукових досліджень членів Науково-дослідного центру педагогічного краєзнавства:

- опубліковано на сторінках українських і зарубіжних фахових видань («Історико-педагогічний альманах» (<http://ipa.udpu.edu.ua/>) та ін. (srso@udpu.edu.ua), на сайті Інституційного репозитарію (<https://bit.ly/3c48X6P>), Науково-дослідного центру педагогічного краєзнавства (<https://bit.ly/3wGAB3y>), Науково-дослідної лабораторії «Педагогічне краєзнавство Черкащини» (<http://surl.li/zblkfc>), ресурсу «Черкащина педагогічна» (<http://surl.li/rdgcvs>);

- висвітлено у монографіях, посібниках, бібліографічних покажчиках, серед яких: «Історико-культурні, природно-заповідні та лікувально-оздоровчі об'єкти Черкащини крізь призму інклюзивного туризму» (2020), «Жінки в історії професійної соціальної роботи: від XIX століття до сьогодення» (2018, 2020, 2022, 2023), «Святиться учителя ім'я» (2020), «Педагогічне краєзнавство крізь призму історико-культурних явищ та процесів в Україні» (2022), «Черкащина педагогічна: історія та сучасність» (2025), та ін. (<http://surl.li/hwpyzr>).

- підтверджено актами впровадження, експертними висновками та рецензіями фахівців (<http://surl.li/gijtuk>).

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Отже, вмотивованим є проведення дослідження, провідною ідеєю якого є вивчення розвитку педагогічного краєзнавства як міждисциплінарного наукового та соціокультурного феномену шляхом докладного представлення внеску видатних педагогів та освітніх діячів у розбудову освіти та розвиток педагогічної науки, створення біографічної інформації, біобібліографій, інформаційно-бібліографічного електронного ресурсу, його представлення у інформаційно-комунікативному просторі з урахуванням інклюзивного підходу.

Перспективи подальших наукових досліджень полягають у підсиленні міждисциплінарного вивчення проблем педагогічного краєзнавства (зокрема, засобами студентської дослідно-пошукової роботи) задля збагачення та розширення сучасного наукового знання про регіонально-краєзнавчий аспект розвитку освіти і педагогічної думки в Україні; співпраці з науковими установами, що спрямовується на забезпечення інноваційного розвитку освітянської галузі; співпраці та науковому співробітництві з міжнародними, закордонними закладами та організаціями з метою інтернаціоналізації освіти і науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. VII Всеукраїнський науково-методологічний семінар з історії освіти «Педагогічна біографіка та біографістика в сучасному науково-інформаційному просторі» (20 травня 2022 р.). URL : http://dnrb.gov.ua/wp-content/uploads/2022/03/Program_20_05_2022.pdf (дата запити: 16.01.2024).
2. Антологія педагогічного краєзнавства Черкаського краю: Навчальний посібник / І. Албул, Л. Бадья, В. Бойченко, Н. Коляда та ін. Умань, 2008. 344 с.
3. Березівська Л. Д. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського як інтегратор і поширювач педагогічного біографічного знання. Українська біографістика = Biographistica Ukrainica : зб. наук. пр. / Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т біогр. дослідж. Київ, 2015. № 12. С. 283–295. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ubi_2015_12_16. (дата запити: 10.02.2024)
4. Відділ педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. URL : <https://cutt.ly/5KijLh> (дата запити: 26.01.2024).

5. Гупан Н. М. Історіографія розвитку історико-педагогічної науки в Україні. К. : Нац. пед. ун-т ім. М. Драгоманова, 2000. 222 с.
6. Дічек Н. П. Біографічний метод як інструмент дослідження вітчизняної історії педагогіки. Шлях освіти. 2001. № 4. С. 15–19.
7. Жінки в історії професійної соціальної роботи: від XIX століття до сьогодення: колективна монографія / Т. В. Семигіна, Н. М. Коляда, О. О. Кравченко, Т. Д. Кочубей та ін. Умань : Видавець «Сочінський М.М.», 2020. 316 с.
8. Ісаченко В. П. Педагогічна та просвітницька діяльність Павла Гнатовича Житецького (1837–1911) : монографія. Умань : ФОП Жовтий, 2015. 252 с.
9. Історико-педагогічний альманах. URL : <http://ipa.udpu.edu.ua>. (дата запити: 16.01.2024).
10. Коляда Н. М., Кравченко О. О. Науково-дослідний центр педагогічного краєзнавства: 15 років діяльності. Інноватика у вихованні. 2022. Вип. 15. С. 35–47.
11. Коляда Н. М. Краєзнавство. Енциклопедія освіти. 2-е вид. Київ, 2020. С. 494.
12. Коляда Н. М. Педагогічна біографіка як предмет наукових досліджень: поняттєво-термінологічні аспекти. Інноватика у вихованні. 2023. Вип. 1. С. 38–47. URL : <https://ojs.itup.com.ua/index.php/iiu/article/view/532>. DOI: <https://doi.org/10.35619/iiu.v1i17.532>
13. Коляда Н. М. Розкриття життєтворчого шляху персоналій у довідкових виданнях як завдання педагогічної біографіки. Педагогічна біографіка в освітньо-науковому просторі в умовах воєнної доби: нові виклики і завдання : зб. матеріалів VIII Всеукр. наук.-практ. конф. з історії освіти з міжнар. уч., 16 трав. 2023 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [та ін. ; редкол.: Березівська Л. Д. (голова редкол.), Міхно О. П., Антоненко Н. Б., Тарнавська С. В., Середа Х. В.]. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 154 с. С. 26–29.
14. Кочубей Т. Д. Українська педагогічна думка другої половини XVIII століття крізь призму вітчизняних досліджень: монографія. Умань : ПП Жовтий О.О., 2012. 410 с.
15. Кравченко О. Пантелеймон Куліш. Життя, віддане просвітництву: монографія. Умань, 2009. 342 с.
16. Кришко А. Ю. Вплив ідей Вільгельма фон Гумбольдта (1767– 1835) на мовну освіту в Україні XIX – початку XX століття : монографія / А. Ю. Кришко., Н. М. Бріт. Умань : ФПО Жовтий О. О., 2015. 179 с.
17. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX–XX ст.) : хрестоматія / упоряд.: Л. Д. Березівська та ін. Київ : Наук. Світ, 2003. 418 с.
18. Матрос О. О. Педагогічна та просвітницька діяльність Івана Васильовича Лучицького (1845–1918) : монографія. Умань : Видавничо-поліграфічний центр ВІЗАВІ, 2016. 200 с.
19. Мельникова О. М., Просвітницька та управлінська діяльність В. Н. Каразіна (1773–1842 рр.) : монографія. Умань : ВІЗАВІ, 2017. 224 с.
20. Моргай Л. А. Григорій Никифор Якович (1883–1953 рр.): нариси з педагогічної та науково-просвітницької діяльності: монографія. Умань : «Сочінський М.М.», 2020. 228 с.
21. Науково-дослідний центр педагогічного краєзнавства подвійного підпорядкування НАПН України та МОН України. URL : <http://surl.li/drlxj> (дата запити: 08.05.2025)
22. Науково-просвітницька діяльність В. П. Науменка (1852–1919) [Текст] : І. В. Албул: монографія. Умань : ПП Жовтий, 2010. 193 с.
23. Національно-патріотичний табір для студентської молоді «Дія». Факультет соціально-психологічної освіти державного педагогічного університету імені Павла Тичини. URL : <https://cutt.ly/5KUTV9Q> (дата запити: 26.05.2025).
24. Онлайн-проект «Педагоги України: пам'ятаємо, шануємо!» Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. URL : <https://dnpb.gov.ua/ua/?news=31232> (дата запити: 12.02.2025)
25. Педагогічне краєзнавство крізь призму історико-культурних явищ та процесів в Україні : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (Умань, 21 листоп. 2023 р.) / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, Ф-т соц. та психологічної освіти, Каф. соц. пед. та соц. роботи ; [редкол.: О. О. Кравченко (голов. редкол.), Н. М. Коляда, Н. В. Левченко ; рец.: О. Б. Петренко, О. Л. Кірдан]. Київ : Компрінт, 2023. 145 с.

26. Педагогічне краєзнавство крізь призму історико-культурних явищ та процесів в Україні : кол. моногр. / І. Албул, І. Карпич, О. Кірдан [та ін.] ; [наук. ред. Н. М. Коляда] ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. – Київ : ФОП Ямчинський О.В., 2022. 332 с.
27. Педагогічно-просвітницька діяльність громадських організацій України (друга половина XIX – початок XX ст.): колективна монографія / І. В. Албул, О. О. Гоменюк, Н. М. Коляда та ін. Умань : ФОП Жовтий, 2015. 212 с.
28. Підвальна Ю. В. Просвітницька діяльність та педагогічні погляди Олексія Олександровича Андрієвського (1845–1902) : монографія Ю. В. Підвальна. Умань : ФОП Жовтий, 2015. 205 с.
29. Полехіна В. М., Нестругіна Л. М. Школа і долі : монографія / заг. ред. Н. С. Побірченко. Київ : КВІЦ, 2010. 248 с.
30. Про історико-культурну складову освітнього процесу рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 21 червня 2022 р. URL: <https://cutt.ly/ILa6Gae> (дата запити: 17.05.2025).
31. Проблеми соціального виховання в педагогічній теорії і практиці України (20-ті – середина 30-тих років XX століття): колективна монографія / авт. кол.: І. В. Албул, Н. М. Коляда, О. О. Кравченко та ін. Умань : ВПЦ «Візаві», 2017. 206 с.
32. Резніченко І. Г. Педагогічно-просвітницька діяльність Олександра Русова (1847–1915 рр.) : монографія. К. : НВФ Славутич Дельфін, 2015. 173 с.
33. Репресовані освітяни Черкащини : іменний покажчик / уклад. В. М. Полехіна. Умань : РВЦ «Софія», 2008. 104 с.
34. Розман І. Загальнотеоретичні поняття педагогічної біографістики.
35. Святиться учителя ім'я / Нестругіна Л. М., Полехіна В. М.; Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2020. 431 с.
36. Сільська бібліотека (зібрання «метеликів») [першоджерела] / укладач О.О. Гоменюк. Умань : ФОП Жовтий О.О., 2015. 388 с.
37. Соціальна робота та соціальна освіта. URL : srso@udpu.edu.ua.
38. Сухомлинська О. В. Концептуальні засади розвитку історико-педагогічної науки в Україні. Шлях освіти. 1999. № 1. С. 41–45.
39. Сухомлинська О. В. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. К. : А.П.Н., 2003. С. 36–46.
40. Українська історико-педагогічна наука у дзеркалі тематики дисертаційних досліджень (1995–2014) : хронологічно-тематичний покажчик закоординованих тем дисертаційних досліджень зі спеціальності 13.00.01 / автор проекту і наук. ред. Сухомлинська О. В. ; наук. конс. Побірченко Н. С. Умань : ФОП Жовтий, 2014. 357 с.
41. Українська педагогіка в персоналіях: у 2 кн.: навч. посібник / за ред. О.В. Сухомлинської. Київ : Либідь, 2005.
42. Хрестоматія педагогічного краєзнавства : навчальний посібник: у 2-х кн. / за заг. ред. Побірченко Н. С. Умань : ПП Жовтий О. О., 2012.
43. Центр педагогічного краєзнавства подвійного підпорядкування НАПН України та МОН України в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини. URL : <https://fspo.udpu.edu.ua/наука/науково-дослідний-центр-педагогічно/> (дата запити: 26.05.2025).
44. Черкащина педагогічна: інформаційно-бібліографічний електронний ресурс. URL : <http://surl.li/nhdov> (дата запити: 18.05.2025)
45. Коляда Наталія. Педагогічне краєзнавство як міждисциплінарне наукове знання. Педагогічна наука і освіта XXI століття. № 1 (2023). С. 42–52. URL : <https://pse.itup.com.ua/index.php/pse/article/view/5/5> DOI: 10.35619/pse.vi1.5
46. Черкащина педагогічна: історія та сучасність : монографія / І. Албул, Г. Бондаренко, С. Діхтяренко [та ін.] ; [наук. ред. Н. М. Коляда] ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Київ : ФОП Ямчинський О.В., 2025. 215 с.

REFERENCES

1. VII Vseukrainskyi naukovo-metodolohichniy seminar z istorii osvity «Pedahohichna biohrafika ta biohrafistyka v suchasnomu naukovo-informatsiinomu prostori» (20 travnia 2022 r.). URL : http://dnppb.gov.ua/wp-content/uploads/2022/03/Program_20_05_2022.pdf (data zapytu: 16.01.2024).
2. Antolohiia pedahohichnoho kraieznavstva Cherkaskoho kraiu: Navchalnyi posibnyk / I. Albul, L. Badiia, V. Boichenko, N. Koliada ta in. Uman, 2008. 344 s.
3. Berezivska L. D. Derzhavna naukovo-pedahohichna biblioteka Ukrainy imeni V. O. Sukhomlynskoho yak intehrator i poshyriuvach pedahohichnoho biohrafichnoho znannia. Ukrainska biohrafistyka = Biographistica Ukrainica : zb. nauk. pr. / Nats. akad. nauk Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho, In-t biohr. doslidzh. Kyiv, 2015. № 12. S. 283–295. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ubi_2015_12_16. (data zapytu: 10.02.2024)
4. Viddil pedahohichnoho dzhereloznavstva ta biohrafistyky Derzhavnoi naukovo-pedahohichnoi biblioteki Ukrainy imeni V. O. Sukhomlynskoho. URL : <https://cutt.ly/5KIjLh> (data zapytu: 26.01.2024).
5. Hupan N. M. Istoriohrafiiia rozvytku istoriko-pedahohichnoi nauky v Ukraini. K. : Nats. ped. un-t im. M. Drahomanova, 2000. 222 s.
6. Dichuk N. P. Biohrafichniy metod yak instrument doslidzhennia vitchyznianoï istorii pedahohiky. Shliakh osvity. 2001. № 4. S. 15–19.
7. Zhinky v istorii profesiinoï sotsialnoi roboty: vid KhIKh stolittia do sohodennia: kolektyvna monohrafiia / T. V. Semyhina, N. M. Koliada, O. O. Kravchenko, T. D. Kochubei ta in. Uman : Vydavets «Sochinskyi M.M.», 2020. 316 s.
8. Isachenko V. P. Pedahohichna ta prosvitnytska diialnist Pavla Hnatovycha Zhytetskoho (1837–1911) : monohrafiia. Uman : FOP Zhovtyi, 2015. 252 s.
9. Istoryko-pedahohichniy almanakh. URL : <http://ipa.udpu.edu.ua>. (data zapytu: 16.01.2024).
10. Koliada N. M., Kravchenko O. O. Naukovo-doslidnyi tsentr pedahohichnoho kraieznavstva: 15 rokiv diialnosti. Innovatyka u vykhovanni. 2022. Vyp. 15. S. 35–47.
11. Koliada N.M. Kraieznavstvo. Entsyklopediia osvity. 2-e vyd. Kyiv, 2020. S. 494.
12. Koliada N.M. Pedahohichna biohrafika yak predmet naukovykh doslidzhen: poniattievo-terminolohichni aspekty. Innovatyka u vykhovanni. 2023. Vyp.1. S. 38–47. URL : <https://ojs.itup.com.ua/index.php/iiu/article/view/532>. DOI: <https://doi.org/10.35619/iiu.v1i17.532>
13. Koliada N. M. Rozkryttia zhyttietvorchoho shliakhu personalii u dovidkovykh vydanniakh yak zavdannia pedahohichnoi biohrafiky. Pedahohichna biohrafika v osvitho-naukovomu prostori v umovakh voiennoi doby: novi vyklyky i zavdannia : zb. materialiv VIII Vseukr. nauk.-prakt. konf. z istorii osvity z mizhnar. uch., 16 trav. 2023 r., Kyiv / NAPN Ukrainy, Vid-nia filosofii osvity, zahalnoi ta doshkilnoi pedahohiky, DNPB Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskoho [ta in. ; redkol.: Berezivska L. D. (holova redkol.), Mikhno O. P., Antonets N. B., Tarnavska S. V., Sereda Kh. V.]. Vinnytsia : TVORY, 2023. 154 s. S. 26–29.
14. Kochubei T. D. Ukrainska pedahohichna dumka druhoi polovyny XVIII stolittia kriz pryzmu vitchyznianskykh doslidzhen: monohrafiia. Uman : PP Zhovtyi O.O., 2012. 410 s.
15. Kravchenko O. Panteleimon Kulish. Zhyttia, viddane prosvitnytstvu: monohrafiia. Uman, 2009. 342 c.
16. Kryshko A. Yu. Vplyv idei Vilhelma fon Humboldta (1767– 1835) na movnu osvitu v Ukraini KhIKh – pochatku KhIKh stolittia : monohrafiia / A. Yu. Kryshko., N. M. Brit. Uman : FPO Zhovtyi O. O., 2015. 179 s.
17. Malovidomi pershodzherela ukrainskoi pedahohiky (druha polovyna KhIKh-KhKh st.) : khrestomatiia / uporiad.: L. D. Berezivska ta in. Kyiv : Nauk. Svit, 2003. 418 s.
18. Matros O. O. Pedahohichna ta prosvitnytska diialnist Ivana Vasylovycha Luchytskoho (1845–1918) : monohrafiia. Uman : Vydavnycho-polihrafichniy tsentr VIZAVI, 2016. 200 s.
19. Melnykova O. M., Prosvitnytska ta upravlianska diialnist V. N. Karazina (1773–1842 rr.) : monohrafiia. Uman : VIZAVI, 2017. 224 s.
20. Morhai L. A. Hryhoriiv Nykyfor Yakovych (1883–1953 rr.): narysy z pedahohichnoi ta naukovo-prosvitnytskoi diialnosti: monohrafiia. Uman : «Sochinskyi M.M.», 2020. 228 s.
21. Naukovo-doslidnyi tsentr pedahohichnoho kraieznavstva podviinoho pidporiadkuvannia NAPN Ukrainy ta MON Ukrainy. URL : <http://surl.li/drlxj> (data zapytu: 08.05.2025)
22. Naukovo-prosvitnytska diialnist V. P. Naumenka (1852–1919) [Tekst] : I.V. Albul: monohrafiia. Uman : PP Zhovtyi, 2010. 193 c.
23. Natsionalno-patriotychnyi tabir dlia studentskoi molodi «Diia». Fakultet sotsialno-psykholohichnoi osvity Umanskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny. URL : <https://cutt.ly/5KUTV9Q> (data zapytu: 26.05.2025).

24. Onlain-proiekt «Pedahohy Ukrainy: pamiataiemo, shanuiemo!» Derzhavnoi naukovopedahohichnoi biblioteki Ukrainy imeni V. O. Sukhomlynskoho. URL : <https://dnrb.gov.ua/ua/?news=31232> (data zapytu: 12.02.2025)
25. Pedahohichne kraieznavstvo kriz pryzmu istoryko-kulturnykh yavlyshch ta protsesiv v Ukraini : zb. materialiv Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Uman, 21 lystop. 2023 r.) / MON Ukrainy, Umanskyi derzh. ped. un-t imeni Pavla Tychyny, F-t sots. ta psykhologichnoi osvity, Kaf. sots. ped. ta sots. roboty ; [redkol.: O. O. Kravchenko (holov. redkol.), N. M. Koliada, N. V. Levchenko ; rets.: O. B. Petrenko, O. L. Kirdan]. Kyiv : Kompynt, 2023. 145 s.
26. Pedahohichne kraieznavstvo kriz pryzmu istoryko-kulturnykh yavlyshch ta protsesiv v Ukraini : kol. monohr. / I. Albul, I. Karpynch, O. Kirdan [ta in.] ; [nauk. red. N. M. Koliada] ; MON Ukrainy, Umanskyi derzh. ped. un-t imeni Pavla Tychyny. – Kyiv : FOP Yamchynskyi O.V., 2022. 332 s.
27. Pedahohichno-prosvitnytska diialnist hromadskykh orhanizatsii Ukrainy (druha polovyna KhKh – pochatok KhKh st.): kolektyvna monohrafiia / I. V. Albul, O. O. Homeniuk, N. M. Koliada ta in. Uman : FOP Zhovtyi, 2015. 212 s.
28. Pidvalna Yu. V. Prosvitnytska diialnist ta pedahohichni pohliady Oleksiia Oleksandrovycha Andriievskoho (1845–1902) : monohrafiia Yu. V. Pidvalna. Uman : FOP Zhovtyi, 2015. 205 s.
29. Poliekhina V. M., Nestrushina L. M. Shkola i doli : monohrafiia / zah. red. N. S. Pobirchenko. Kyiv : KVITs, 2010. 248 s.
30. Pro istoryko-kulturnu skladovu osvitnoho protsesu rishennia Natsionalnoho ahentstva iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity vid 21 chervnia 2022 r. URL: <https://cutt.ly/ILa6Gae> (data zapytu: 17.05.2025).
31. Problemy sotsialnoho vykhovannia v pedahohichnii teorii i praktytsi Ukrainy (20-ti – seredyna 30-tykh rokiv KhKh stolittia): kolektyvna monohrafiia / avt. kol.: I. V. Albul, N. M. Koliada, O. O. Kravchenko ta in. Uman : VPTs «Vizavi», 2017. 206 s.
32. Reznichenko I. H. Pedahohichno-prosvitnytska diialnist Oleksandra Rusova (1847–1915 rr.) : monohrafiia. K. : NVF Slavutych Delfin, 2015. 173 s.
33. Represovani osvitiiany Cherkashchyny : imennyi pokazhchyk / uklad. V. M. Poliekhina. Uman : RVTs «Sofia», 2008. 104 s.
34. Rozman I. Zahalnoteoretychni poniattia pedahohichnoi bihrafistyky.
35. Sviatytsia uchytelia imia / Nestrushina L. M., Poliekhina V. M.; Umanskyi derzh. ped. un-t imeni Pavla Tychyny. Uman : Vizavi, 2020. 431 s.
36. Silska biblioteka (zibrannia «metelykiv») [pershodzherela] / ukladach O.O. Homeniuk. Uman : FOP Zhovtyi O.O., 2015. 388 s.
37. Sotsialna robota ta sotsialna osvita. URL : srso@udpu.edu.ua.
38. Sukhomlynska O. V. Kontseptualni zasady rozvytku istoryko-pedahohichnoi nauky v Ukraini. Shliakh osvity. 1999. № 1. S. 41–45.
39. Sukhomlynska O. V. Personaliiia v istoryko-pedahohichnomu dyskursi. Istoryko-pedahohichni protses: novi pidkhody do zahalnykh problem. K. : A.P.N., 2003. C. 36–46.
40. Ukrainska istoryko-pedahohichna nauka u dzerkali tematyky dysertatsiinykh doslidzhen (1995–2014) : khronologichno-tematychnyi pokazhchyk zakoordynovanykh tem dysertatsiinykh doslidzhen zi spetsialnosti 13.00.01 / avtor proektu i nauk. red. Sukhomlynska O. V. ; nauk. kons. Pobirchenko N. S. Uman : FOP Zhovtyi, 2014. 357 s.
41. Ukrainska pedahohika v personaliiakh: u 2 kn.: navch. posibnyk / za red. O.V. Sukhomlynskoii. Kyiv : Lybid, 2005.
42. Khrestomatiia pedahohichnoho kraieznavstva : navchalnyi posibnyk: u 2-kh kn. / za zah. red. Pobirchenko N. S. Uman : PP Zhovtyi O. O., 2012.
43. Tsentр pedahohichnoho kraieznavstva podviinoho pidporiadkuvannia NAPN Ukrainy ta MON Ukrainy v Umanskomu derzhavnomu pedahohichnomu universyteti imeni Pavla Tychyny. URL : <https://fspo.udpu.edu.ua/nauka/naukovo-doslidnyi-tsentр-pedahohichno/> (data zapytu: 26.05.2025).
44. Cherkashchyna pedahohichna: informatsiino-bibliohrafichniy elektronnyi resurs. URL : <http://surl.li/nhdov> (data zapytu: 18.05.2025)
45. Koliada Nataliia. Pedahohichne kraieznavstvo yak mizhdystsyplinarne naukove znannia. Pedahohichna nauka i osvita KhKhI stolittia. № 1 (2023). S. 42–52. URL : <https://pse.itup.com.ua/index.php/pse/article/view/5/5> DOI: 10.35619/pse.vi1.5
46. Cherkashchyna pedahohichna: istoriia ta suchasnist : monohrafiia / I. Albul, H. Bondarenko, S. Dikhtiarenko [ta in.] ; [nauk. red. N. M. Koliada] ; MON Ukrainy, Umanskyi derzh. ped. un-t imeni Pavla Tychyny. Kyiv : FOP Yamchynskyi O.V., 2025. 215 s.